

Läkares kunskap om patientsäkerhet avgörande för säker vård

15 NATIONELLA KOMPETENSMÅL HAR TAGITS FRAM SOM STÖD

Patientsäkerhet definieras som skydd mot vårdskada, och god och säker vård är en av de grundläggande principerna för hälso- och sjukvården. I Läkartidningens temanummer om patientsäkerhet hösten 2024 gavs en lägesbild med många goda exempel på utvecklingsarbete för ökad patientsäkerhet, men också med en problematisering av svårigheterna med utgångspunkt från olika medicinska specialitetsområden [1]. Mycket arbete pågår på olika nivåer för att förbättra patientsäkerheten; även om en del data stöder att den har blivit bättre under senare år är utmaningarna fortsatt stora. Enligt data från SKR:s mätningar av vårdskador baserade på journalgranskning från somatisk slutenvård för vuxna inträffade 2023 en vårdskada vid knappt 6 procent av alla vårdtillfällen [2]. För övriga delar av hälso- och sjukvården saknas motsvarande data eller är mer osäkra.

Sedan 2020 har Sverige en nationell handlingsplan för ökad patientsäkerhet: »Agera för säker vård». Handlingsplanen togs fram av Socialstyrelsen i bred samverkan och har under åren 2020–2024 väglett ansatser på nationell nivå samt inom regioner och kommuner [3]. Handlingsplanen är nu uppdaterad för att fortsatt gälla 2025–2030.

Den nationella handlingsplanen beskriver fyra grundläggande förutsättningar för god patientsäkerhet. En av dem är adekvat kunskap och kompetens, det vill säga att det finns tillräckligt med personal som har adekvat kompetens och goda förutsättningar att utföra sitt arbete, men också för att bidra i det kontinuerliga utvecklingsarbete som krävs.

HUVUDBUDSKAP

- Kompetens i patientsäkerhet (kunskap, färdigheter och förhållningssätt) är avgörande för förbättrad patientsäkerhet.
- Läkare har en unik position i vården som kliniska experter och ofta ledare av det dagliga kliniska arbetet. Därför är det avgörande att de har en djup förståelse för patientsäkerhet och kan omsätta den i praktiken.
- Nationella kompetensmål för patientsäkerhet har tagits fram för att bidra till en helhetssyn på patientsäkerhet som kunskapsområde och samsyn kring vilken kompetens medarbetare och beslutsfattare inom hälso- och sjukvård behöver.
- De nationella kompetensmålen är ett stöd för ökad kompetens samt stärkt utbildning och fortbildning inom patientsäkerhet och kan därigenom bidra till en god och säker vård.

Axel Ros, docent, chefläkare, Region Jönköpings län; Jönköping Academy for Improvement of Health and Welfare, Högskolan i Jönköping
● axel.ros@rjl.se

Christian Danielsson, leg läkare, med dr, medicinskt sakkunnig, enheten för patientsäkerhet och kapacitetsplanering, avdelningen för utveckling av hälso- och sjukvården på systemnivå, Socialstyrelsen

Anna Dahlgren, docent, avdelningen för psykologi, institutet för klinisk neurovetenskap, Karolinska institutet; lektor, psykologiska institutionen, Stockholms universitet

Mirjam Ekstedt, leg sjuksköterska, senior professor, institutionen för hälso- och vårdvetenskap, Linnéuniversitetet; institutionen för lärande, informatik, management och etik, Karolinska institutet

Kiku Pukk Härenstam, docent; överläkare, Astrid Lindgrens barnsjukhus; institutionen för lärande, informatik, management och etik, Karolinska institutet

Maria Unbeck, docent; leg sjuksköterska, lektor, institutionen för hälsa och välfärd, Högskolan Dalarna; institutionen för kliniska vetenskaper, Danderyds sjukhus, Karolinska institutet

Helena Walfridsson, specialistläkare, medicinskt sakkunnig, enheten för patientsäkerhet och kapacitetsplanering, avdelningen för utveckling av hälso- och sjukvården på systemnivå, Socialstyrelsen

Patientsäkerhet är både aktiviteter som syftar till att vården ska vara så säker som möjligt och ett eget kunskapsområde med specifika krav på kompetens. Hälso- och sjukvården är en av det moderna samhällets största och mest komplexa verksamheter. För att kunna förbättra förutsättningarna för patientsäkerheten krävs angreppssätt som bejakar komplexiteten [4].

Läkares kompetens avgörande för god patientsäkerhet

Läkare kan bidra till att upprätthålla och förbättra patientsäkerheten genom att identifiera risker, agera förebyggande och hantera vårdskador på ett systematiskt sätt. Även om medicinsk kompetens är nödvändig är den inte tillräcklig. På samma sätt som det är nödvändigt att både ha medicinsk kompetens och kompetens i förbättringsarbete för att kunna arbeta med utvecklingsarbete i hälso- och sjukvården [5], krävs också kompetens om patientsäkerhet för att kunna förbättra den [6, 7].

Läkare har en unik position i vården som kliniska

»Kompetensområdena täcker allt från grundläggande säkerhetskultur och riskhantering till patientsäkerhet i specifika situationer, exempelvis hemsjukvård, kirurgiska ingrepp och digitalisering.«

experter och är ofta ledare av det dagliga kliniska arbetet. Läkare som har både medicinsk kompetens och kunskap om patientsäkerhet är bättre rustade att bidra till god och säker vård. Därför är det avgörande att läkare har en djup förståelse för patientsäkerhet och kan omsätta den i praktiken. Dessutom krävs ett etiskt och juridiskt grundat förhållningssätt för att kunna bemöta patienternas behov och samtidigt upprätthålla en trygg och säker vårdmiljö.

Nationella kompetensmål för patientsäkerhet

För att säkerställa god och säker vård krävs kontinuerlig utbildning och fortbildning i patientsäkerhet som integreras i både grundutbildning och yrkes-

FAKTA 1. De nationella kompetensmålen för patientsäkerhet är grupperade i 15 kompetensområden:

- 1. Patientsäkerhet: definitioner, begrepp och perspektiv
- 2. Ansvar, skyldigheter och roller inom patientsäkerhet
- 3. Systemförståelse, teorier och ramverk
- 4. Patienter och närstående som medskapare
- 5. Människors prestationsförmåga
- 6. Temaarbete och kommunikation
- 7. Organisationskultur och patientsäkerhet
- 8. Risker och riskmedvetenhet
- 9. Identifiera, utreda och lära av det som hänt
- 10. Följa och utvärdera patientsäkerhet
- 11. Säkra processer och arbetssätt
- 12. Teknik och patientsäkerhet
- 13. Att leda och styra säker vård
- 14. Beredskap och patientsäkerhet
- 15. Riskområden och vårdskador samt specifika situationer

Källa: Socialstyrelsen

FIGUR 1. Exempel på kompetensmål. I varje kompetensområde finns flera kompetensmål. I tabellen ges exempel på kompetensmål i kompetensområde 11 och 12.

de. Beslutsfattare och chefer inom vården behöver ha en stark förståelse för patientsäkerhet genom kompetens i kunskapsområdet, eftersom de i sitt agerande sätter ramarna för säkerhetskulturen på arbetsplatsen och fattar beslut som påverkar patientsäkerheten.

Kompetensmålen togs fram i ett arbete som genomfördes juni 2023–juni 2024 av Socialstyrelsen i samråd med experter, vårdorganisationer och utbildningsinstitutioner. I den expertgrupp som biträdde Socialsty-

grundutbildningar exempelvis för läkare ligger utanför myndighetens mandat.

På nationell nivå samarbetar Socialstyrelsen, Nationell samverkansgrupp patientsäkerhet och Löf, regionernas ömsesidiga försäkringsbolag, om aktiviteter som ska stödja arbetet med patientsäkerhet i regioner och kommuner. En aktivitet kommer att vara att stödja vårdgivare i implementering av kompetensmålen. Inom ramen för detta arbete kan också förslag till konkreta lärandemål och kursplaner för läkares kompetensutveckling i patientsäkerhet tas fram i samarbete med aktörer som Sveriges läkarförbund och Svenska läkaresällskapet.

Läkares kunskap behöver vara både teoretisk och praktisk. I kompetensområdet »Risker och riskmedvetenhet» behöver det till exempel förmedlas kunskap om hur risker varierar i olika delar av hälso- och sjukvården och att de därför kräver olika angreppssätt. I området »Teamarbete och kommunikation» behöver förmedlas kunskap om hur god säkerhetskultur, öppen kommunikation och gott samarbete i vårdteam bidrar till psykologisk trygghet och säkerhet och hur dessa färdigheter tränas.

Under 2025 kommer en utbildning att tas fram för politiker och höga chefer med ansvar för patientsäkerhet. Ledning och styrning är avgörande för god patientsäkerhet, vilket gör nationella insatser för att utveckla en utbildning för denna målgrupp viktiga.

Kompetensmålen beskriver ett omfattande behov av kompetens och kan uppfattas som utmanande att införa. I lärandemål och kursplaner för utbildning blir det viktigt att balansera ambitionsnivån med det som är praktiskt genomförbart. Därför behöver alla aktörer med ansvar för utbildning, kompetensutveckling och patientsäkerhet samarbeta och stödja varandra i att implementera kompetensmålen. ○

● Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.

Citera som: Läkartidningen. 2025;122:25022

»Läkares kunskap behöver vara både teoretisk och praktisk. I kompetensområdet 'Risker och riskmedvetenhet' behöver det till exempel förmedlas kunskap om hur risker varierar i olika delar av hälso- och sjukvården och att de därför kräver olika angreppssätt.«

relsen i arbetet deltog personer med vårdprofessionell bakgrund (läkare, sjuksköterskor, psykolog), flera med mångårig klinisk erfarenhet, alla med docent- till professorskompetens i patientsäkerhet. I en iterativ process arbetade expertgruppen fram förslag till kompetensmål som grupperades i kompetensområden. Som underlag för arbetet fanns internationella exempel, relevant litteratur och gruppens expertkompetens. Olika referensgrupperingar bidrog till den slutliga utformningen. I referensgrupperna deltog personer med kompetens i säkerhetsfrågor från andra högriskverksamheter, erfarenhet från högskoleutbildningar, erfarenhet av praktiskt arbete med patientsäkerhet eller utbildning hos vårdgivare samt seniora akademiker inom området.

Vad händer nu?

Kompetensmålen är avsedda att fungera som en vägledning för utbildning på alla nivåer – från grundutbildningar för vårdpersonal till specialistutbildningar och fortbildning i arbetslivet. Genom att implementera dessa mål kan vården bli säkrare och mer tillförlitlig för patienter. Patientsäkerhet behöver få mer utrymme i kurs- och utbildningsplaner. Socialstyrelsens roll omfattar att beskriva kompetensbehov för hälso- och sjukvårdens medarbetare, men innehåll i

REFERENSER

1. Tema Patientsäkerhet. Läkartidningen. 2024;121(44–45):1053–74.
2. Skador i somatisk vård. Resultat från markörbaserad journalgranskning 2013–2023. Stockholm: Sveriges Kommuner och regioner; 2024.

3. Agera för säker vård. Nationell handlingsplan för ökad patientsäkerhet i hälso- och sjukvården 2020–2024. Stockholm: Socialstyrelsen; 2020. Artikelnr 2020-1-6564.
4. Braithwaite J, Ellis LA, Churruarín K, et al. Complexity science as a frame for understand-

- ing the management and delivery of high quality and safer care. In: Donaldson L, Ricciardi W, Sheridan S, et al (editors). Textbook of patient safety and clinical risk management. Cham: Springer; 2021. p. 375–92.
5. Batalden PB, Stoltz PK. A framework for the

- continual improvement of health care: building and applying professional and improvement knowledge to test changes in daily work. Jt Comm J Qual Improv. 1993;19(10):424–47; discussion 448–52.
6. Burke HB, King HB. Responses of physicians to an objective safety

- and quality knowledge test: a cross-sectional study. BMJ Open. 2021;11(9):e040779.
7. Wu AW, Busch IM. Patient safety: a new basic science for professional education. GMS J Med Educ. 2019;36(2):Doc21.
8. Nationella kompetensmål för patientsäker-

- het. Stöd när utbildning och fortbildning i patientsäkerhet tas fram. Stockholm: Socialstyrelsen; 2024. Artikelnr 2024-6-9131.

SUMMARY

Knowledge of patient safety is important for physicians – Swedish national competency goals for patient safety

High-quality and safe care is a core principle of healthcare. Since 2020, a Swedish national action plan has outlined four conditions for safer care, one of them is adequate knowledge and competence. In 2024, national competency goals for patient safety were introduced in Sweden, developed by the National Board of Health and Welfare in cooperation with patient safety academics. Covering 15 areas of knowledge, skills, and attitudes, they define what patient safety entails. The goals target leaders, physicians, nurses, and other professionals in healthcare. Though implementation is demanding, raising competence is essential to improve safety. Physicians play a key role for patient safety by identifying risks, preventing harm, and managing adverse events. As clinical experts and leaders, they must understand and apply patient safety principles. To strengthen this, continuous education in patient safety is needed in both undergraduate training and professional practice. The national competency goals are aiming to support this.